

ISKM12

Organizace znalostí

13. 10. 2023: Odborná terminologie, terminografie

FF MU, podzim 2023

Mgr. Josef Schwarz

126172@mail.muni.cz

Úvod

- Praktická část
  - Ke 2. dílčímu úkolu
- Teoretická část
  - Termín, jeho vztah k pojmu, reprezentace pojmu
  - Terminologie a terminografie

2. dílčí úkol

- Analýza jídelního (nápojového) lístku vybrané restaurace
  - menu jako taxonomie svého druhu
  - lineární textová podoba
  - kategoriální analýza
  - konzistence tříd
  - hledisko třídění (fazetace)

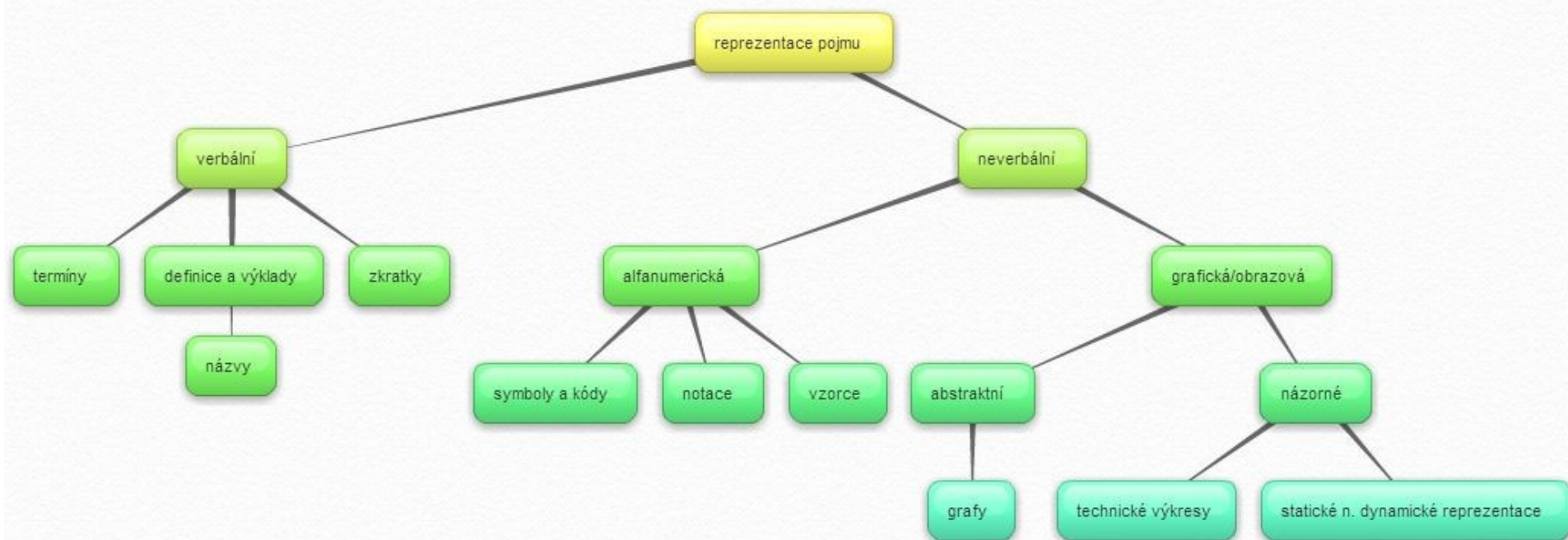

Termín

- **Důležitost pro pořádání znalostí**
  - Pořádáme převážně odborné informace
  - Vědecké klasifikace, nomenklatury a taxonomie pracují výhradě s odbornými termíny (největší počet termínů v chemii, 30 milionů – převážně názvy chemických látek)
- **Základní vymezení** (které termín odlišují od výrazů běžného jazyka)
  - Specifický význam
  - Jasná definice
  - Užíván v odborných textech
  - Slouží je standardizaci a kodifikaci odborné komunikace

Termín

Reprezentace pojmů

Termín

- **Základní charakteristiky**, které má termín splňovat
  - Jazyková správnost (termín má být spisovný, stylisticky neutrální)
  - Ustálenost (termín má jasně vymezený význam, je v tomto významu konzistentně užíván v odborných textech)
  - Jednoznačnost a přesnost (termín má co nepřesněji vymezovat popisovaný pojem)
  - Nosnost (schopnost termínu vytvářet odvozeniny a složeniny)
  - Motivovanost (termín má explicitně vyjadřovat vlastnosti nebo jiné charakteristiky pojmu)
  - Mezinárodnost (důležitý předpoklad harmonizace a standardizace odborné terminologie na mezinárodní úrovni)
  - Systémovost (termín lze zařadit do dosavadního systému poznání)

Pozn.: uvedené charakteristiky nelze v maximální možné míře naplnit všechny najednou, některé jsou protichůdné, např. jednoznačnost a nosnost.

Termín

- Význam termínu (tedy obsah pojmu) je dán:

- 1. definicí (přesně vymezený význam termínu, je-li použit jinak, jde o chybné použití –

typické pro přírodní vědy) – tzv. preskriptivní terminologie

- 2. výkladem (volnější, spíše popisná charakteristika – typické pro

humantické a sociální vědy) – tzv. deskriptivní terminologie

Termín

Exkurz

- Normy (standards) jsou chápány jako preskriptivní dokumenty, přitom rozhodně preskriptivní terminologii neobsahují, což lze doložit různými výklady stejných termínů v různých normách (viz též [Terminologický slovník](#)):

termín: selekční jazyk

Výklad podle ČSN ISO 5127-6 (01 0163), s. 6:

Formalizovaný jazyk používaný k charakterizování dat nebo obsahu dokumentů za účelem jejich ukládání a vyhledávání.

Výklad podle ČSN 01 0193, s. 5:

Řízený soubor lexikálních jednotek vybraných z přirozeného jazyka a užívaných k vyjádření témat dokumentů.

termín: preferovaný termín

Výklad podle ČSN ISO 5127-6 (01 0163), s. 17:

Termín zvolený jako deskriptor ze souboru ekvivalentních termínů.

Výklad podle ČSN 01 0193, s. 5:

Lexikální jednotka užívaná závazně při indexování k vyjádření určitého pojmu, občas je označována jako „deskriptor“

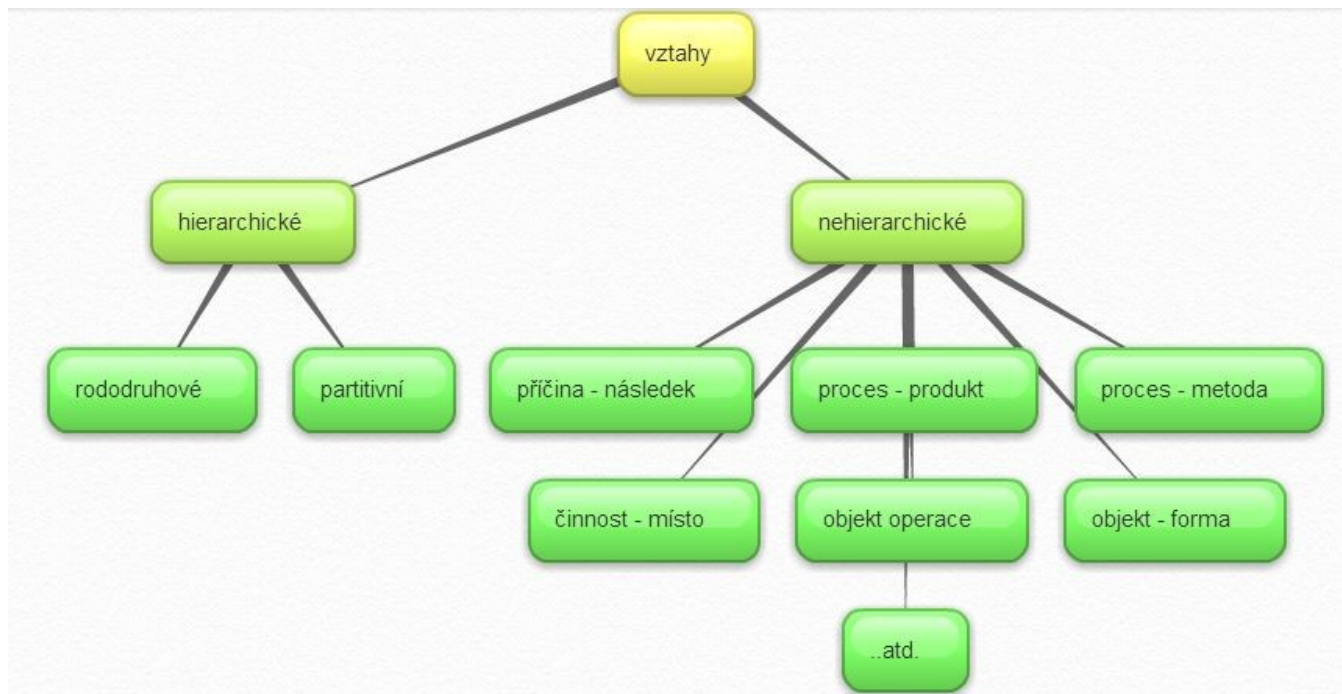
Termín

- Dvě základní typy definic (výkladu):
  - Obsahová (intenzionální)
  - Rozsahová (extenzionální)
- Typy definic podle způsobu vymezení významu:
  - Klasická definice (rodo-druhové určení významu)
  - Deskriptivní – definice popisem
  - Definice kontrastem
  - Definice synonymy
  - Funkční definice
  - Definice příkladem
  - Definice přirovnáním

Pozn.: Ne všechny tyto definice jsou vhodné pro definici termínu.

Termín

Vztahy mezi termíny (pojmy)

Terminologie

- Význam:
  - 1. nauka – terminologická teorie
  - 2. názvosloví (soubor termínů)
- Terminografie
  - = „Terminologická práce“, tvorba termínů, budování terminologických databází, metodologie této činnosti atd.

Terminologie

- Terminologie jako nauka dlouho řazena pod lexikografii, nyní samostatná disciplína
  - vídeňská škola (Eugen Wüster, objektivismus)
  - pražská škola (funkčně-strukturální metoda)
  - moskevská škola (standardizace)
  - québecká škola (překladově-standardizační směr)
- Na teoretické úrovni se zabývá:
  - Pojmy a jejich vztahy
  - Pojmovými systémy
  - Reprezentací pojmů
  - Modely tvorby terminologie
  - Principy terminologické činnosti

Terminologie

Vztah terminologie a lexikografie

Terminologie

(onomaziologický přístup)

- Termín → pojem
- Gramatická složka omezena
- Strukturovaná reprezentace
- Předepisuje, doporučuje použití
- Odborný jazyk

Lexikografie

(sémaziologický přístup)

- Slovo → význam
- Gramatická složka rozpracována detailně
- Obvykle abecední reprezentace
- Popisuje, doporučuje použití
- Všeobecný jazyk

Terminografie

- Konkrétní produkty terminografie
  - terminologické slovníky
    - výkladové (jedno- nebo vícejazyčné)
    - překladové (dvou- nebo vícejazyčné)
    - historické
    - glosáře
  - terminologické databáze
- Mezinárodní odborné organizace
  - [Infoterm](#)
  - [TermNet](#)
- Standardizace
  - ČSN ISO 704 (Terminologická práce – Principy a metody)

Terminografie

- Příklady terminologických zdrojů
  - terminologický slovník: BÜRGER, Erich et al. *Spracovanie informácií: anglicko-nemecko-francúzsko-rusko-slovenský slovník*. 1. vyd. Bratislava: Alfa, 1979. 571 s.
  - výkladový slovník: [Nový encyklopedický slovník češtiny](#)
  - terminologická databáze: [TDKIV](#)
  - terminologický glosář: [MU](#)
  - terminologický glosář: [Buddha](#)

Literatura

○ K terminologii obecně:

- Jurčacková, Zora: Terminológia. Základné zásady, metódy a ich aplikácia. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR, 2002. 72 s. ISBN 80-85165-85-6 (dostupné v IS)

○ K české oborové (LIS) terminologii:

- Schwarz, Josef. Vybrané teoretické a metodologické problémy terminografie. Poznatky z tvorby České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy. Národní knihovna, 2003, roč. 14, č. 1, s. 21-41. Dostupné na: <http://knihovna.nkp.cz/NKKR0301/0301021.html>